

Lasten väkivallantekojen kuvaamista on tutkittava

NOORA ELLONEN & SARI HAUTAMÄKI & LAURA MIELITYINEN & VENLA HAKALA & TAINA LAAJASALO
& ELINA PEKKARINEN

Keskusrikospoliisi teki viime vuonna selvityksen nuorten väkivaltarikollisuuden määrästä ja piirteistä. Sen mukaan maininnat väkivallan kuvaamisesta ja sosiaalisesta mediasta väkivaltatekojen yhteydessä ovat yleistyneet poliisin rekisterissä vuodesta 2017. Selvityksen mukaan vuosina 2020–2021 yli 20 prosentissa rikosilmoituksista mainitaan sosiaalinen media, teon kuvaaminen tai videointi. Vuonna 2017 sama osuus oli 15 prosenttia. (Danielsson 2022.)

Viime vuoden marraskuussa Lapsiasiavaltuutettu teki oikeusministeriölle aloitteen, jossa pyydetään oikeusministeriötä arvioimaan lapsiin kohdistuvaa vakavaa väkivaltaa kuvaavan materiaalin hallussapidon rangaistavuutta. Lausunnon mukaan verkossa ja älylaitteissa leviää entistä enemmän lapsen kohdistettua väkivaltaa sisältävää kuvamateriaalia. Lapsiin kohdistettu väkivalta on hyvin raakaa ja vakavaakin. Lapsen kohdistuvan väkivallan kuvaamisen ja muunkin kuin raakaa väkivaltaa sisältävän kuvamateriaalin levittämisen tulisi aloitteen mukaan olla rikoslaissa rangaistava teko. (Lapsiasiavaltuutettu 2022.)

Muun muassa näiden lausuntojen myötä lapsiin kohdistuvien väkivallantekojen kuvaaminen nousi viime vuoden aikana esille julkisessa keskustelussa ja se nähdään oikeutetusti vakavana ilmiönä. Aiheesta on kuitenkin toistaiseksi hämmentävän vähän kotimaista tutkimustietoa. Edistääksemme ymmärrystä ilmiöstä, lisäsimme keväällä 2022 toteutettuun kansalliseen lapsiuhrikyselyyn muutamia kysymyksiä väkivallantekojen kuvaamisesta. Lapsiuhritutkimus on kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten toukokuussa 2022 kolmannen kerran toteutettu kansallisesti edustava kyselytutkimus, jossa nuoret voivat raportoida uhriko-

kemuksiaan eri elämäalueilla. Vuoden 2022 tutkimus toteutettiin yhtenä kansallisen lapsistrategian toimenpiteenä valtioneuvoston kanslian rahoittamana. (Mielityinen ym. 2023.) Tekojen kuvaamista kysyttiin niiden kysymysten yhteydessä, joilla kartoitettiin vastaajien kokemuksia yleisesti pahoinpitelyistä, ikätoverien välisestä fyysisestä väkivallasta ja internetin kautta alkunsa saaneesta seksuaaliväkivallasta.

Tarkastelemme tässä avauksessa väkivaltakokemusten kuvaamista pahoinpitelyjen ja ikätoverien välisen fyysisen väkivallan tapauksissa. Koska kuvaamista kysyttiin kyselyssä suhteellisen suppeasti, ei tuloksia voi tulkita kattavana kuvauksena lasten ja nuorten väkivaltakokemusten kuvaamisesta. Tulosten tarkoitus on ennen kaikkea toimia avauksena tuleville tutkimuksille. Sen myötä toivomme, että väkivaltatutkijat kiinnittävät tähän vakavaan ilmiöön jatkossa entistä enemmän huomiota.

Aiheen kansainvälisestä tutkimuksesta

Myös kansainvälisesti tutkimusta väkivallan kuvaamisen yleisyydestä on varsin vähän. Irene Montiel kumppaneineen (2016) kartoitti lähes 4 000 12–17-vuotiaan espanjalaisnuoren kokemuksia sanallisen tai fyysisen aggressiivisen teon kuvaamisesta ja verkossa levittämisestä. Esiintyvyys oli pojilla 3,1 prosenttia ja tytöillä 1,5 prosenttia. Vielä alhaisempia esiintyvyyksilukuja (0,9 %) raportoitiin toisessa espanjalaistutkimuksessa, jossa kysyttiin 13–17-vuotialta, oliko heitä nauhoitettu tilanteissa, joissa joku lyö tai satuttaa heitä (Gámez-Guadix ym. 2013). Nuorilta kysyttä-

essä 1,1 prosenttia raportoi vähintään kerran kuvanneensa oman väkivallan tekonsa ja sitten levittäneensä tallennetta (Álvarez-García ym. 2017).

Kansainvälinen tutkimus aiheesta on pääasiassa keskittynyt etsimään syitä sille, miksi väkivaltaa kuvataan tai selittämään muutoin väkivallanteojen kuvaamiseen liittyviä ilmiöitä (Palasinski 2013; Lohbeck & Petermann 2017; Sandberg & Ugelvik 2017; Yar 2012). Norjalaiset tutkijat Sveinung Sandberg ja Thomas Ugelvik (2017) kävivät tutkimuksessaan läpi 51 korkeimman oikeuden päätöstä Norjassa ja tarkastelivat, miten kamera ja kuvaaminen liittyivät väkivaltarikokseen. He analysoivat erityisesti rikollisten tekojen kuvaamisen syitä ja löysivät kolme erilaista selitystä sille, miksi rikolliset kuvaavat rikollisia toimiaan ja ehkä jopa lähettävät materiaalia eteenpäin. Ensimmäisenä selityksenä tekojen kuvaamiselle on amatööripornon ja pornografisen materiaalin lisääntyminen. Tämä on innoittanut myös rikollisia kuvaamaan seksuaalisävytteisiä rikoksiaan tai esimerkiksi mahdollistanut tällaisella materiaalilla toisen ihmisen kiristämisen.

Toisena selityksenä kuvaamiselle on uhrin nöyryyttäminen. He esittävät tästä esimerkkinä raiskauksen tai fyysisen pahoinpitelyn kuvaamisen, jolloin tapauksesta kuvien tallentaminen voimistaa uhrin kokemusta ja tekee siitä traumaattisemman. Kolmas selitys näkyy nykykulttuurin muutoksena, jolloin myös rikollisia toimia kuvataan. Siinä missä toiset kuvaavat ruoka-annoksiaan, lomamatkoihin tai asujaan, rikolliset saattavat kuvata esimerkiksi salakuljettamiaan huumeita tai pahoinpitelyn jälkiä. (Sandberg & Ugelvik 2017.) Rikollisten tekojen kuvaamista onkin määritelty myös tahdoksi esiintyä itsenään tai keinona representoida omaa rikollisuutta (*“will-to-representation”*). Tämä tarve voi syntyä esimerkiksi sosiaalisen tunnustuksen tarpeesta. Väkivaltaisen teon kuvaaminen ja jakaminen voi muodostaa kuvan ihmisestä, jota muiden tulisi ehkä pelätä ja jonka kanssa ei kannata pelleillä. (Yar 2012.) Samaan logiikkaan perustuvat havainnot, joiden mukaan sosiaalinen media kannustaa erityisesti nuoria väkivallan tekoon (Irwin-Rogers & Pinkney 2017).

Väkivallan kuvaamisen yleistyminen liittyyne myös erilaisiin trendi-ilmiöihin, joista esimerkkejä tutkimuskirjallisuudessa ovat muun muassa ”happy slapping” (Chan ym. 2012) ja ”the knockout game” (Best 2019). Ilmiöitä yhdistää se, että niissä väkivallan tarkoituksena on väkivallan tekojen kuvaaminen ikään kuin pelin tai leikin muodos-

sa. ”The knockout gamessa” väkivallan tähtäimessä on lisäksi uhrin tajunnanmenetys yhdellä iskulla. Tutkimuksissa ilmiöiden operationalisointi on vaihdellut (Chan ym. 2012), ja esimerkiksi edellä mainittu Montielin ja kumppaneiden (2016) esiintyvyytystutkimus kuvaamisesta liitti ilmiön juuri ”happy slapping” -käsitteeseen.

Marek Palasinski (2013) löysi tutkimuksessaan kolmenlaisia selitysmalleja, joilla nuoret selittävät tai oikeuttavat happy slapping -käyttäytymistä. Ensinnäkin nuoret selittivät toimintaa komedian luomisella, tuntemattomien läpsiminen on humoristista. Toiseksi ilmiötä oikeutettiin vahingon kieltämisellä. Yksi nuorista selitti, ettei kuvattaessa mennä niin pitkälle väkivallassa, kun muuten saatettaisiin mennä. Kolmantena ilmiön ymmärtämisessä nousi esiin tekijän ja sivustakatsojan roolin sekoittuminen. Jos kuvaa, on yhtä lailla mukana teossa. Viimeisenä selittävänä tekijänä nuoret nostivat esiin postmodernin kulttuurin, kuten videopelien väkivaltaisuuden ja halun olla suosittu. (Palasinski 2013.)

Väkivallan kuvaaminen lapsiuhritutkimuksen mukaan

Lapsiuhritutkimuksen tulosten mukaan 12,8 prosenttia kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisista oli yli-päätään kokenut väkivaltaa (pahoinpitelyä tai ikätovereiden välistä väkivaltaa). Näistä yhteensä 6,7 prosenttia (n = 59) raportoi väkivallan teon tulleen kuvatuksi. Kaikista vastaajista tämä on noin prosentin osuus. Suurin osa (46 %) kuvattua väkivaltaa kokeneista oli 12-vuotiaita. Sukupuolittain tarkasteltuna kuvatussa väkivallassa ei aineiston mukaan ollut nähtävissä eroja.

Erot kuvattujen ja ei-kuvattujen väkivaltatapaus-ten välillä ovat tekijöiden osalta pienet. Kuvatuissa väkivallanteoissa toinen osapuoli oli jonkin verran useammin tuntematon henkilö ja harvemmin veli, sisko tai veli- tai siskopuoli kuin ei-kuvatuissa väkivallan tapauksissa. Väkivallan tekijä oli niin kuvatuissa kuin ei-kuvatuissakin väkivallanteoissa useimmiten uhrin kaveri tai tuttu.

Kuten yleensäkin lasten ja nuorten väkivallanteot myös kuvatut pahoinpitelyt tapahtuivat useimmiten koulussa, koulun pihalla tai koulumatkalla. Kuvatuissa pahoinpitelytapauksissa väkivalta tapahtui kuitenkin selvästi useammin kadulla tai puistossa ja harvemmin kotona kuin ei-kuvatuissa pahoinpitelyissä.

Kun tarkastellaan tarkemmin sitä, millaisesta teosta kuvatuissa väkivallanteoissa oli kyse, mikäkin tietty tekemuoto ei korostunut verrattuna ei-kuvattuihin väkivallantekoihin. Tekemuodoilla viitataan tässä esimerkiksi väkivallalla uhkaamiseen, tönäisemiseen ja ravisteluun, avokämmentelä tai nyrkillä lyömiseen, potkimiseen, heittämiseen seinää vasten tai kuristamiseen ja aseelliseen pahoinpitelyyn. Kuitenkin kuvattua väkivaltaa kokeneista hieman useampi näytti kokeneen kaikkia, myös vakavampia, tekemuotoja verrattuna ei-kuvattua väkivaltaa kokeneisiin. Kuvattua väkivaltaa kokeneista useampi oli saanut väkivallan seurauksena jonkin fyysisen vamman kuin ei-kuvattua väkivaltaa kokeneista.

Lopuksi

Lapsiuhritutkimuksen tulokset antavat viitteitä siitä, että tekojen kuvaamista tapahtuu erityisesti nuorten keskinäisissä väkivallan teoissa. Videota levitetään muun muassa poliisin kokemuksen mukaan hyvinkin laajasti. Tätä kautta ilmiö koskettaa joko tekijän, uhrin tai katsojan roolin kautta varsin suurta lasten ja nuorten joukkoa. Kyselyn havainnot eivät ole vertailtavissa Keskusrikospoliisin tekemään selvitykseen, jonka mukaan jopa joka viidennessä rikosilmoituksessa mainittiin sosiaalinen media tai kuvaaminen. Keskusrikospoliisin selvitys piti sisällään myös aikuisiin kohdistuneiden rikosten rikosilmoitukset, kun taas lapsiuhritutkimus keskittyy lapsiin ja nuoriin. Lapsiuhritutkimuksessa myös kysyttiin ainoastaan uhrin tietoa kokemuksen kuvaamisesta. On mahdollista, että uhri ei tiedä, kuvattiinko teko vai ei.

Lapsiuhritutkimus antaa viitteitä myös siitä, että juuri vakavimmat väkivallan teot päättyivät kuvattaviksi. Tässä vakavuudella viitataan siihen, millaisia tekemuotoja on käytetty ja millaisia vammoja teosta on tullut. Oma ulottuvuutensa teon vakavuuteen uhrin kokemuksen näkökulmasta tuo tietenkin se, että teko kuvataan ja mahdollisesti jaetaan muille. Yksi tärkeä tutkittava kysymys olisikin, lisääkö teon kuvaaminen fyysisen vakavuuden astetta vai olisiko sama teko ollut yhtä vakava ilman, että se olisi kuvattu. Vaikka Palasinskin (2013) tutkimuksessa nuoret kertoivat, että kuvaaminen hillitsee käytetyn väkivallan tasoa, voitaisiin vaikutuksen olettaa olevan myös toisinpäin, jos kuvaamisella haetaan oman rikoskäyttä-

tymiseen kallellaan olevan statuksen pönkittämistä tai uhrin nöyryyttämistä. Erityisen tärkeää olisi jatkossa tutkia myös sitä, jaetaanko kuvamateriaalia aina myös muille, ja jos jaetaan, niin millaisilla kanavilla.

Fyysisen väkivallan lisäksi kuvaamista tiedetään liittyvän myös seksuaaliväkivaltaan, jota tulisikin jatkossa tutkia tarkemmin. Vuoden 2022 lapsiuhritutkimuksessa kysyttiin internetin kautta alkunsa saaneesta seksuaaliväkivallasta, johon liittyi kuvaamista. Tällaisia kokemuksia raportoitiin kyselyssä hyvin vähän. Seksuaaliväkivallan osalta on viitteitä siitä, että väkivallan kuvaaminen lisää koettua haittaa. Nuorta kuormittaa tietoisuus kuvamateriaalin olemassaolosta sekä sen tosiasiallinen tai pelätty leviäminen, johon nuorella ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa (Martin 2014). Ruotsalaistutkimuksessa nuoren tietoisuus itseä esittävien kuvien olemassaolosta tai leviämisestä oli yhteydessä suurempaan määrään traumaperäisiä stressioireita verrattuna nuoriin, jotka tiesivät, ettei heidän kokemaansa seksuaaliväkivaltaa ollut dokumentoitu (Jonsson & Svedin 2017). Saksalaistutkimuksessa kuvamateriaali lisäsi lasten ja heidän vanhempiansa kokemaan kontrollin menetyksen ja häpeän tunnetta (Von Weiler ym. 2010). Sekä oikeusjärjestelmän että uhrien tuen ja hoidon kannalta on tärkeää ymmärtää, miten nuorten keskinäisten fyysisen väkivallan tekojen kuvaaminen vaikuttaa uhrin kokemaan haittaan. On perusteltua olettaa, että myös näissä teoissa kuvaamisella on haittaa lisäävä vaikutus.

Huolestuttava havainto lapsiuhritutkimuksen tuloksissa on myös se, että valtaosa kuvattua väkivaltaa kokeneista oli kaikkein nuorimpia vastaajia eli kuudesluokkalaisia. Koska kyseessä on poikkeikkausaineisto, emme voi sanoa sen perusteella mitään siitä, mitä tämä tarkoittaa pitkällä aikavälillä. Oletuksia voidaan esittää kahdestakin suunnasta: se, että kuvaaminen on nyt yleisempää alakouluikäisten kuin yläkouluikäisten joukossa, voi tarkoittaa sitä, että kuvaaminen tulee yleistymään entisestään, kun nämä nuoret kasvavat ja heidän elinpiirinsä laajenee. Toisaalta voidaan pohtia myös ilmiön liittymistä kehitysvaiheeseen, jolloin kypsymisen myötä ymmärrys kuvaamisen vahingollisuudesta lisääntyy ja teot sen myötä vähenevät. Riippumatta siitä, mitä tulos tarkoittaa tulevaisuuden kannalta, haastaa havainto pohtimaan tapoja puuttua ja ohjeistaa alakouluikäisten käyttäytymistä.

Haastammekin väkivaltatutkijoita tarttumaan tähän tärkeään aiheeseen ja tuottamaan tutkimusta sekä aiheen tutkimuksen edistämiseksi mutta myös sellaisen tiedon tuottamiseksi, jolla voidaan pohtia keinoja ilmiön ehkäisemiseksi. Tarvitsemme lisää tutkimusta ilmiön yleisyydestä ja piirteistä niin uhrien kuin tekijöiden näkökulmasta sekä kuvaamisen eri osapuolille, myös katsojalle, aiheuttamasta haitasta. Olisikin tärkeää, että tähän aiheeseen liittyviä kysymyksiä lisätään esimerkiksi tuleviin Nuorisoriikollisuuskyselyihin. Havainnot perustelevat myös lapsiuhritutkimuksen merkitystä. On ensiarvoisen tärkeää, että lapsiuhritutkimuksesta luodaan pysyvä ja säännöllisesti toistettava uhrikokemusten osoitinjärjestelmä niin tämän kuin muiden väkivaltailmiöiden tutkimiseksi.

Kyselytutkimusten lisäksi tarvitsemme laadullista tutkimusta ymmärtääksemme kuvaajien motiiveja väkivallan kuvaamiseen, videoiden katsojien ja levittäjien motiiveja materiaalin jakamiseen sekä uhrien kokemuksia kuvatuksi tulemisesta.

Yhteiskuntapoliittisesti merkittävä havainto niin kansainvälisten tutkimusten kuin lapsiuhritutkimuksenkin pohjalta on, että kuvaaminen saattaa myös provosoida väkivallantekoja. Suomi on jo vuonna 1991 ratifoinut YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1991) ja siten sitoutunut estämään lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa. Velvoitetta ei voi saavuttaa ilman ymmärrystä väkivallan luonteesta ja taustoista. Väkivallantekojen kuvaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen edellyttävätkin tutkimukseen perustuvaa tietoa, joka rakentuu lasten ja nuorten kokemuksiin.

KIRJALLISUUS

- Álvarez-García, David & Barreiro-Collazo, Alejandra & Núñez, José-Carlos (2017) Cyberaggression among Adolescents: Prevalence and Gender Differences. *Communicar* 25. Doi: 10.3916/C50-2017-08.
- Best, Joel (2019) Knock Knock –Who’s scared? The Knockout Game as a Short-lived Crime Problem, *Deviant Behavior* 40,10, 12891303.
- Chan, Stephanie & Majeed, Khader & Ang, Jansen & Tan, Eunice & Khoo, Katharine & Chin, Jeffery (2012) “Understanding ‘Happy Slapping.’” *International Journal of Police Science & Management* 14 (1), 42–57.
- Danielsson, Petri (2022) Nuorten väkivaltarikollisuuden määrä ja piirteet poliisin tietoon tulleen rikollisuuden valossa. Keskusrikospoliisi, tiedustelujaosto. Helsinki.
- Gámez-Guadix, Manuel & Orue, Izaskun & Smith, Peter & Esther Calvete (2013) Longitudinal and Reciprocal Relations of Cyberbullying With Depression, Substance Use, and Problematic Internet Use Among Adolescents. *Journal of adolescent health* 53 (4), 446–452.
- Irwin-Rogers, Keir & Pinkney, Craig (2017) Social media as a catalyst and trigger for youth violence. *Catch 22*. University College Birmingham. <https://cdn.catch-22.org.uk/wp-content/uploads/2017/01/Social-Media-as-a-Catalyst-and-Trigger-for-Youth-Violence.pdf>
- Jonsson, Linda & Svedin, Carl Göran (2017) Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet. *Fördjupningsrapport*. Barnafriad. Linköping: Linköpings universitet.
- Lapsiasiavaltuutettu (2022) Väkivaltaisen materiaalin kuvaaminen lisääntyy – lapsiasiavaltuutettu esittää tiukennuksia rikoslakiin. Lapsiasiavaltuutettu 03.11.2022. https://lapsiasia.fi/-/tiedote_aloite-vaikvalta-kuvamateriaali (luettu 30.11.2022)
- Lohbeck, Annette & Petermann, Franz (2017) Peer Victimization, Self-Concept, and Grades: The Mediating Role of Self-Concept. *Deviant Behavior* 38 (6), 709–723. Doi: 10.1080/01639625.2016.1197654
- Martin, Jennifer (2014) “It’s Just an Image, Right?”: Practitioners’ Understanding of Child Sexual Abuse Images Online and Effects on Victims, *Child & Youth Services* 35 (2), 96–115. Doi: 10.1080/0145935X.2014.924334
- Mielityinen, Laura & Hautamäki, Sari & Hakala, Venla & Fagerlund, Monica & Ellonen, Noora (2023, tulossa helmikuussa) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2022 – määrät, piirteet ja niiden muutokset 1988–2022. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Montiel, Irene & Carbonell, Enrique & Pereda, Noemi (2016) Multiple online victimization of Spanish adolescents: Results from a community sample. *Child abuse & neglect* 52, 123–134. Doi:10.1016/j.chiabu.2015.12.005
- Palasinski, Marek (2013) Turning Assault into a “Harmless Prank” – Teenage Perspectives on Happy Slapping. *Journal of Interpersonal Violence* 28 (9), 1909–1923. Doi: 10.1177/0886260512469107 <https://journals-sagepub-com.libproxy.tuni.fi/doi/full/10.1177/0886260512469107>
- Perasso, Giulia & Carone, Nicola & Barone, Lavinia (2021) Written and visual cyberbullying victimization in adolescence: Shared and unique associated factors, *European Journal of Deve-*

- lopmental Psycholog, 18 (5), 658–677. Doi: 10.1080/17405629.2020.1810661
- Sandberg, Sveinung & Ugelvik, Thomas (2017) Why do offenders tape their crimes? Crime and punishment in the age of the selfie. *British Journal of Criminology* 57 (5), 1023–1040. Doi: 10.1093/bjc/azw056
- Von Weiler, Julia & Haardt-Becker, Annette & Schulte, Simone (2010) Care and Treatment of Child Victims of Child Pornographic Exploitation (CPE) in Germany. *Journal of Sexual Aggression* 16 (2), 211–222.
- Yar, Majid (2012) Crime, media and the will-to-representation. Reconsidering relationships in the new media age. *Crime, Media, Culture* 8 (3), 245–260. Doi: 10.1177/1741659012443227
- Yleissopimus lasten oikeuksista (1991) SopS 59 /1991 ja 60/1991. (luettu 19.1.2023)

KIRJOITTAJAT

- Ellonen, Noora, dos., YTT, tutkimusjohtaja, Tampereen yliopisto (noora.ellonen[at]tuni.fi)
- Hautamäki, Sari, YTM, tutkija, Tampereen yliopisto (sari.hautamaki[at]tuni.fi)
- Mielityinen, Laura, TTM, tutkija, Tampereen yliopisto (laura.mielityinen[at]tuni.fi)
- Hakala, Venla, YTK, tutkimusavustaja, Tampereen yliopisto (venla.hakala[at]tuni.fi)
- Laajasalo, Taina, dos., PsT, johtava tutkija, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
- Pekkarinen Elina, dos., VTT, lapsiasiavaltuutettu, Lapsiasiavaltuutetun toimisto